

REMEMBER (VIII)

M. Sebastian
(văzut de
Cik Damadian)

Din luna mai, când a început periplul nostru documentar ocazionat de Centenarul Mihail Sebastian, am mers, lună de lună, pe urmele scriitorului pentru a descoperi, în coeziunea lor armonioasă, țesătura componentelor specifice unei activități fertile, întemeiate pe însușiri felurite, de natură să certifice dimensiunea unei personalități inconfundabile în peisajul culturii românești. Cum era un iubitor neobosit de drumeții la munte, l-am imitat oarecum apucând pe poteci puțin cercetate, prin luminișuri, peste hățișuri, ca să descoperim, treptat, omul de litere, omul de teatru, melomanul rafinat, iubitorul artelor plastice, pasionat de mișcarea ideilor și observator lucid al evenimentelor politice la noi și în lume. Am avansat perseverent către poiana, probabil cea mai de sus, de unde putem, acum, să aruncăm privirea asupra orizonturilor ambițioase spre care năzuia acest intelectual familiarizat și dornic a-i familiariza și pe cititorii săi cu valorile constitutive ale patrimoniului Europei. Avea ambiția altitudinilor, iubea aerul tare, reconfortant, propice aspirațiilor cutezătoare și de aceea a refuzat complacerea în platitudinea rutinei, a denunțat apatia mentală, confortul conformist. S-a adresat consecvent conștiinței celorlalți cu apeluri de a nu ceda demagogiei impetuoase a dictaturilor, instaurate la putere abuziv și tocmai de aceea nefaste pentru cultură, gata s-o coboare la nivel de propagandă, să-i rețeze orice avânt regenerat pe măsură ce erau îngrădite libertățile de gândire și de exprimare ale individului. Fără să fie un combatant politic, a întrevăzut catastrofa implicată în derutantele revoluții ce au premers instaurarea totalitarismului fascisto-nazist sau comunist, repudiindu-le în egală măsură. A izbutit, astfel, să-și păstreze integritatea morală și demnitatea civică, să facă față calvarului de opresiuni și umilințe pe care a trebuit să le îndure ca evreu. Formula propusă de Raymond Aron, „spectatorul angajat“, s-ar potrivi din multe puncte de vedere și lui Sebastian al nostru. Cu atât mai mult, cu cât se revendicau deopotrivă de la același mentor spiritual: Alain, filosof al fermității în planul opțiunilor, adversar al compromisurilor din lașitate conjuncturală.

Domnul din imaginea de pe prima pagină are aerul distins și superior al unui diplomat mai curând decât al literatului preocupat să ia pulsul străzii. De sub borurile elegantei lui borsaline, aruncă priviri ușor mirate, ușor indispușe, înspre forfota din jur, pe care încerca s-o înțeleagă, deși îi era greu s-o accepte în starea în care ajunsese, năpădită de absurdități sau tocmai pentru că devenea tot mai intolerantă, recalcitrantă la normele lumii civilizate. Fotografia este făcută în mod evident după stagiul de aproape doi ani petrecuți la Paris, unde s-a aflat pentru a pregăti un doctorat în drept internațional. Audierea cursurilor la Sorbona, studiul în bibliotecă, atât la Națională, cât și la Sainte Gèneviève, contactul cotidian cu viața Cartierului Latin și observarea concomitentă a mediilor sociale din centru ca și de la periferii, amestecat în vânzoleala marilor bulevarde, apropierea de elita intelectuală prin mijlocirea presei, a galeriilor de artă, a teatrelor și sălilor de concert au contribuit, toate, la

rafinarea antenelor sale de percepție și, mai ales, a spiritului critic. Ținuta aproape protocolară nu-i decât un semn al distanței preventive față de amalgamul de întâmplări și protagoniștii lor, pentru a putea judeca cu mai multă libertate și a pune diagnostice prin prisma unor standarde ridicate în materie de apreciere a realităților sociale, politice și artistice, respectate în cercuri limitate pe malurile Dâmboviței. Dar nu era nici snobism, nici cochetărie mondenă la Mihail Sebastian. Luciditatea lui critică era mereu îmblânzită de un zâmbet ironic, păstrat în colțul gurii, care proba fondul de generoasă sensibilitate aliată asprelor exigențe, impulsul comunicativității, dorința dialogului argumentat, la adăpost de vehemențe rudimentare, ostil suficienței triviale.

Fiindcă s-a manifestat public, prin atitudini ce-i angajau conștiința, în același timp cu zarva stărnită de manifeste din partea diversilor pretendenți la dreptul exclusiv de a vorbi în numele „generației tinere“, cu pretenții de a fundamenta și impune o „nouă spiritualitate“, Sebastian lăsa impresia unora că ar împărtăși aceleași impetuoșități juvenile, deși străin de manile profetice și obscurantiste, mai apoi degenerate în fanatisme xenofobe. Cu toate că a trasat repetate delimitări, avertizând răspicat „prea mulți Branzi și Zaratuștri în cultura noastră“, a fost mai lesnicios să i se aplice de-a valma eticheta de „criterionist“, fără a se ține seama de poziția lui diferențiată în lăuntru cerului unde a activat însuflețit, între altele, de constanta prețuire arătată, selectiv, prietenului Mircea Eliade sau lui Mircea Vulcănescu. Se întâlnea cu ei în pledoariile pentru un barem ridicat al pregătirii intelectuale și, implicit, în critica adusă sistemului deficitar de învățământ la noi. Nici nu ieșise bine din Universitate, și avansa constatări grave: „Afirm că nouăzeci la sută din absolvenții facultăților și școlilor noastre superioare părăsesc ultimul examen incult. Universitatea nu adaugă nimic cunoștințelor vagi, pe care un examen de bacalaureat le poate consuma într-un sfert de oră. Profesioniștii liberi au cea mai dezolantă, mai dezorganizată și mai pitorească pregătire. Noțiuni neasimilate, cunoștințe aproximative, obscure tatonări prin manuale – un amestec neprecis și delicios de ignoranță virgină și o «cultură» de moașe comunale cu brevet“. De aici, distincția tranșantă: „N-am confundat niciodată calitatea de «titrat» cu aceea de «intelectual»... facultățile noastre crează un contingent de liber profesioniști, așa cum o școală de meserii ar crea o serie de calfe și patroni. Atât.“ („Cuvântul“, 18 martie 1929).

Exasperarea lui Sebastian va crește, pe măsură ce intră în branșa literaților, contrariat de stări precare asemănătoare, de nivelul redus al aspirațiilor. Se declara dezamăgit și, cu durere, punea degetul pe rană în „România literară“ din 6 august 1932: „Mediocritatea literaturii noastre nu se datorește lipsei de talent, ci preocupărilor scăzute ale scriitorilor noștri, orizontului lor limitat, local, strâmt, desuet și provincial. Scriitori de talent, ocupându-se o viață întreagă cu eroi de cinci parale...“. Remediul prescris consta într-o sistematică și orgolioasă confruntare cu evoluția lucrurilor pe alte meridiane. De la primii pași în profesie, a conectat comentariul fenomenului literar autohton cu analize ale stadiului creației artistice croite spre a face față competiției universale. Ca să facă limpede opiniei publice, de pildă, europenitatea Hortensiei Papadat Bengescu sau a lui Liviu Rebreanu, aducea mai înainte în atenția generală realizări de referință. Și nu se mulțumea cu incursiunile în perimetrul francez, mai la îndemână sa, își fixa obiectivul asupra romanului englez, se entuziasma de nordicul Ibsen, de meridionalul Unamuno, găsea instructiv să se inițieze în creațiile reprezentative ale vecinilor, de la Varșovia la Sofia și de la Praga la Budapesta.

Flexibilitatea receptivă, suplețea aprecierilor era aceeași la Mihail Sebastian și când examina aspecte ale vieții social-politice. Nu oboșea să repudieze cameleonismul (precum intransigentă amendare a traseismului de colorațiuni partinice incompatibile, practicat, pasager, de un Petre Pandrea), concomitent, însă, admitea corectări de poziție, retușuri și chiar reveniri la atașamente abandonate cândva, cu condiția să reflecte procese autentice de limpezire lăuntrică. Împingea raționamentul până la a stabili un

merit, acolo unde revizuirea avea garanția reflecției profunde. La limita paradoxului, putea să infirme părerile curente: „O convertire politică este un lucru admirabil. Ar fi să nu credem în valoarea unei idei, în superioritatea unei gândiri, în justificarea unei poziții intelectuale, dacă nu am conveni că un bărbat de stat poate, la un moment dat, să-și lichideze trecutul, să-și recunoască erorile și să treacă pe o nouă baricadă. Dar acest lucru nu se poate face clandestin, contând pe scurta memorie a opiniei publice. Faptul e prea grav ca să nu te angajeze total. Altminteri, nimic nu ar mai avea importanță pe lumea asta, nici un gest, nici un cuvânt, nici o atitudine – de vreme ce totul este revocabil de azi pe mâine. O convertire este un fapt patetic – sau este o farsă“. Din păcate, ca un stigmat al șubredei democrații dâmbovițene, „farse“ au abundat în trecut, după cum și în prezent poluează consistent ambele foruri parlamentare. Parte din considerațiile lui Sebastian se potrivesc, mănușă, actualității bănuite de corupție, sub privirile siderate ale supușilor contemporani: „Viața noastră publică trăiește în cel mai vast desfrâu intelectual. Nimic nu angajează și nimic nu obligă. Totul este posibil și totul este iertat. A te ridica astăzi împotriva unui program și a-ți însuși mâine – această operație cu vădit caracter penal – devine în politică un exercițiu lipsit de sancțiune. O generală iresponsabilitate intelectuală umbrește dialectica politicii noastre. Ideile circulă din buzunar în buzunar, cu o dezinvoltură supremă“.

El divulgă „desănțarea“, „desfrâul“ din conduita celor responsabili de normalitatea ambianței sociale și nu va întârzia să-i expună opoziției pe „moralisti“ dispuși să manipuleze părerile obștești, să provoace false alarme tocmai pe o temă sensibilă, scoțând de la naftalină perimate sloganuri despre primejdia pornografiei: „Criteriul este atât de țepăn, încât potrivit lui, poet nu este Tudor Arghezi (în opera căruia se găsec accente de patetic sensualism), ci d. Stelu Tricoloru, patriot integral... O dată pentru totdeauna, ar trebui să se înțeleagă că arta și morala sunt două lucruri net distincte, fără nici un raport posibil. Criteriile lor sunt deosebite, planurile lor sunt străine, legile lor își sunt reciproc indiferente. Operele nu sunt morale sau imorale, ci numai bune și proaste. Este în structura însăși a faptului de artă, o lumină purificatoare, oricare i-ar fi materialul, pudic sau impudic, brutal sau delicat. Pedagogii n-au aici nici un cuvânt. Iar împotriva pornografiei – pe care noi o detestăm mai profund și mai puternic decât guvernul sau Academia, căci indignarea noastră este critică, nu moralistă – împotriva pornografiei există o armă mai sigură și mai crudă decât toate celelalte: timpul. Timpul care nu iartă nici o trișare, nici o lipsă de sinceritate, nici o impostură“ („Rampa“, joi, 16 mai 1935).

Cu o mobilitate remarcabilă, Sebastian muta seismograful aprecierilor și se dovedea un versat expert în radiografierea deplasărilor de forțe pe continent. A surprins din fașă degingolada, provocată din afară, cu scop de a împinge Spania în conflict civil, a întrevăzut turnura aberantă a campaniei pornite de Italia fascistă împotriva Abisiniei, a descifrat dedesubturile manevrelor expansioniste ale hitlerismului care au mimat plebiscitul popular pentru a obține, prin Anschluss, anihilarea Austriei, atentând nu doar la o identitate teritorială, ci la o cultură proeminentă pe harta Europei. Exemplele se pot înmulți. Făcând sinteza lor, s-ar putea ridica întrebarea de ce n-a ales scriitorul nostru să emigreze, să se instaleze în Parisul atât de familiar lui, când mai era posibil. A dat și unei asemenea chestiuni răspuns, observând chiar în pragul declanșării conflagrației mondiale agravarea consecințelor pentru literatul nevoit să ia drumul străinătății. Plecând de la cazul neamțului Ernst Erich North, vorbea de o „tragedie a emigrării“. Interogații multiple îl asaltau: „Care e destinul unei literaturi ce și-a pierdut patria? Ce posibilități creatoare mai există pentru scriitorul care se vede izgonit din țara sa și căruia îi este interzis contactul direct, orice comunicare cu societatea din care face parte? Poate o literatură să se dezvolte în afara unui anumit mediu uman omogen?“. Încă o dată, pulsa în ființa lui Mihail Sebastian superba lui statornicie și fidelitate față de locul nașterii, pe care l-ar fi vrut cât mai sus în ierarhia Europei. (G.Ș.)